

Végvári biblia

Az első világháború – a mai magyar nyelv első világháborúja

Ötödik rész

Száz éve tört ki az első világháború, a magyar nemzet sorsát oly tragikusan meghatározó világégés. E részben megvizsgáljuk, milyen hatással volt egy kistele-pülés életére az öldöklés. Nem feledvén, hogy napjainkban is folyik egy „világháború”, melynek a tétje a magyar nyelv jövője. Amikor a tudat alá beszüremlik az idegen nyelv (bármelyik idegen nyelv – ezek a döntő csaták...), már a gyermek is (a felnőtt pedig különösen) szókincse elkezdi észrevétlenül szűkülni. Mindez hatványozottan érvényes a szórványok szórványában élőkre. El kell kezdeni a küzdelmet az anyanyelv megtartásáért. Ez a nyelvi világháború megfelel az egyén emberi állapotának, s a befelé terjedő sivatag idézi elő a lélek erózióját. Az anyanyelv számára csökken a termékeny terület (a munkahelyi környezet és az idegen szakmai nyelv mint eróziós tényező jelentősége kiszámíthatatlan). A kifejezőképesség, a közérthetőség sémái szűkülnek. Sokan látványos, méltán népszerű pótcselekvésbe, a néptáncba menekülnek – ez, gyönyörű népdalainkkal párosítva, a nyelvi kifejezőképesség megtartására sarkall, és állandó fejlesztése pótolhatatlan fegyverünk a túlélésért folytatott harcban.

(Magára maradt az önellátó falu) Az 1914–18 közötti világháború (1940 óta első világháború) kitörésekor, aratás idején a katonák behívása és frontra vezénylése az egész magyar társadalmat érintette. Végvár, az akkorra az önellátásra berendezkedett falu sem maradhatott ki. A férfi munkaerő eltűnt, a munka egy részét nőknek, suhancoknak, fiatal felnőtteknek, akár gyerekeknek kellett elvégezniük. Mára az első világháborúval kapcsolatban sok minden méltatlanul elfelejtődött, ráadásul a „szocialista”-kommunista időszakban számos torzító könyv, film, rádió- és tévéadás, tanulmány, tananyag mérgezte a társadalmi tudatot, főleg az oktatás révén, így a mai nemzedékek sem ismerik kellőképpen, magyar szempontból, az első világháború történéseit. A történelemhamisítók képesek voltak visszavetíteni „internacionalista” szemléletüket erre az időszakra is... Mára elhalványult a veszteségeket követő családi gyász. „Felülről” tekin-

PATAKI SÁNDOR (1948) Szegeden és Végváron élő újságíró, közíró.

tünk az eseményekre. Pedig a szórványok szórványába kerülő Végvár lakosságának egy pillanatra sem szabad felednie, hogy ez a világméretű öldöklés (több körülmény egybejárására folytán is) Trianonhoz vezetett! Az önellátó falu lakosai abszurd módon még „önellátóbbá” váltak – csak saját ügyességükre, találékonyságukra, munkaszeretetükre és ravaszságukra számíthattak. A háborús gépezet beindulásával elindultak a rekvirálások, a haszonállatok, főleg a lovak „beszolgáltatása”, s e folyamat egyik látványos állomása a harangok önkéntes felajánlása volt ágyúöntés céljára (amiket 1922-ben pótoltak). A beinduló tanya-világ fejlődése is megtorpant, ez ugyanis nem nélkülözhetette az erős férfikezet. A mintegy ötszáz családból legalább négyszázötven valamilyen formában érintetté vált a behívások folytán – volt, ahonnan négy-öt férfiembert is kiemeltek, az ő munkájukat nem pótolhatta senki. A halálos veszteségeket a sebesülések, életre szóló megnyomorodások tetézték. A volt hadifoglyok között volt olyan, aki „hazahozta” a kommunizmus mételyét. A háborús propaganda Végvárt is megszedítette, a bevonulók meg voltak győződve, hogy ősszel, kukoricatérésre, legkésőbb az első hóra hazaérnek épen-egészségesen. Honnan tudhatták volna, hogy a kor számon tartandó politikusai közül egyedül Tisza István ellenezte Szerbia megtámadását!?! A történelemhamisítók természetesen utólag őt kiáltották ki bűnbaknak.

(Kiszolgáltatót bakák és nyalka huszárok) A bevonuló végváriakat hat ezredbe, öt város kaszárnyájába hívták be 1914-től. Legtöbben a szegedi magyar királyi 5. honvédezred legénységének 3500 fős állományát gyarapították, és osztoztak az ezred szomorú sorsában. Nónay Dezső nyugalmazott tábornok, volt ezredparancsnok 1931-ben, saját kiadásban könyvet jelentetett meg volt bajtársairól, amelyben névjegyzéket közöl a tisztekről ezredestől a zászlósokig bezárólag – az elesettek listája viszont lemaradt, mivel azt a Szegedre bevonuló, a várost megszálló franciák megsemmisítették... Nónay tábornok szerint a szegedi 5. honvéd ezred a Damjanich János-féle, 1848–49-es vörös sipkások utódai voltak nemcsak a történelmi tények és hagyomány alapján, hanem harci készségüket, felkészültségüket és áldozatvállalásukat tekintve is. Szegeden a magyar királyi 3. honvéd huszárezredbe is rukkoltak be végváriak. Temesváron a császári és királyi 61. gyalogezred, Lugoson a magyar királyi 8. gyalogezred, Aradon pedig a császári és királyi 12. huszárezred zárta soraiba a végvári behívottakat. Néhányan – ezt csak szóbeszéd szintjén hallottam – Nagyszebenbe, az ottani huszárezredbe kerültek. A bakák és huszárok a háborús logika szerint osztoztak ezredük sorsában...

(Öregapám a vérzivatarban) Három családi – gyerekként számomra mesébe illő volt – történettel tudom megfelelően érzékeltetni az akkori légkört: a körülményeket, amelyek közé csöppentek az eke szarva, a kapa forgatása vagy a kasza suhintása mellől a végvári parasztleányok és -férfiak. Nagyapám, öregapám, akinek a nevét viselem, kitanulta a szabómesterséget, bár világlátásban földforgató és állattartó gazdálkodó akart lenni. Mivel 1897-ben született, nem mene-

külhetett a behívó elől. 1916-ban, 19 évesen rukkolt be az aradi császári és királyi 12. huszárezredbe. Ott egy főhadnagynak lett a tiszti szolgája (a huszárezredbe besorozott sok végvári legényből lett tisztiszolga). Kiképzés közben jött a parancs: bevagonírozás, irány Észak-Olaszország. Fegyverük nem volt, csak kardjuk... Két hétig tartott az utazás, a szerencsétlen lovak rengeteget szenvedtek. Ahol megállt a szerelvény, a huszárok próbáltak némi zöldet és szénát szerezni a tikkadt állatoknak. Mielőtt az Isonzóhoz értek volna, visszairányították őket! Végso megálló a Teregova (Krassó–Szörény megye) melletti Puj községben (ez már Hunyad megyéhez tartozott). Nem volt rámpa, úgy ugratták le a legyengült lovakat, mint más a nyulakat a ketrecből. Ágyúk elé fogták őket, irány Nagyszeben. Az 1916. augusztusi oláh (román) betörés ellen vonultatták föl őket. A Vöröstoronyi szorosnál óriási állatseregletet próbáltak a mindent rekviráló románok áthajtani a Regátba. Csupasz karddal támadtak a tolvajokra és visszafordították a jószágokat. Újabb parancs: indulás Székelyföldre. A korszerű puskákkal felszerelt franciák előtt vissza kellett vonulni. Szentegyházán (Oláhfalun) kötöttek ki. Ott kihúztak egy telet. Mintha elfeledkeztek volna róluk! Öregapámat egy Mogyorósi nevű család fogadta be. Aztán megtalálta őket egy újabb parancs: a lovakat nyergestül és az ágyúkat újra vagonba kellett rakni, elvitték őket, a huszárokat pedig átminősítették gyalogosnak. Irány Arad. Ott leszereltek. Ki hogy látott, hazatért 1918 őszén. (A „politikuskok” és „parancsnokok” részéről ez lehetett az igazi hazaárulás! Ma már tudjuk, hogy tizenöt hadosztályt zavart szét a nagyvilágba a Károlyi-féle „kormány”, a maguk részéről megágyazva Trianonnak.) Öregapám Végváron Pataki Albert házánál kezdett el szabóskodni, de nem űzhetette sokáig a tisztos ipart, mivel 1920-ban az új hatalom, a román hadsereg behívta katonának. Nem kímélték a magyarokat. Szerencsére a szakmai tudására volt szükség. A Budapestről és Kis-Magyarországról rabolt (vagonszámra vitték az értékeket) vásznakból, textilből és katonai egyenruhaanyagokból föl kellett öltöztetni a román katonaságot. Tábornoktól lefele. A katonai ruházatot gyártó budapesti Mondur gyár egész felszerelését és fõlhalmozott készletét fölpakolták – irány Bukarest. Katonai köpenyt, nadrágot, blúz, sapkát, inget, alsónemût gyártottak. A románok által a Bánságból behívott nyolc szabó szabta az anyagokat, a varrást pedig helyi erõkkel intézték. A lényeg a szabáson volt, ez adta meg a végtermék kinézetét. Öregapámnak annyi szerencséje volt, hogy akkor már Bukarestben élt Oláh Sándor, az ezermester nagybácsi (akinek anyja Pataki Mária volt), s aki egy-egy kimenõ alkalomával vendégül látta. Ez az Oláh Sándor a belvárosi Covaci (Kovács) utcában lakott Bukarestben székely feleségével, felkapott motorszerelõ volt, õ vezette be például a központi fûtést a román hadügyminisztériumba, és a „Mester Úr” megszólítás dukált neki... Lánya, Oláh Icu Végváron járt iskolába, ott konfirmált, majd bukaresti szépségszalonokban dolgozott, s végül román katonatiszt lett a férje... Oláh Sándor öccse, Oláh Imre szinte ugyanezt a pályát futotta be Konstantinápolyban – róla keveset tud a családi emlékezet, mivel megszakadt vele a kapcsolat. Az aradi huszárokkal kezdõdött történetem 1944-ben Targovistén,

abban a havasalföldi kaszárnyában ér véget, ahol 45 év múlva kivégezték a Ceausescu házaspárt. Öregapámat 47 évesen „koncentrára” (munkaszolgálatra) hívták be. Úgy emlékezett, Végvárról ott volt még Szilágyi Imre, Baranya Károly, Szalai János és Kiss Sándor is. Keményen megdolgoztatták őket. Újra a szabóság mentette meg a kimerüléstől: a tisztfeleségeknek kellett „divatos” nagykabátot varrni a kifordított katonaköpenyekből. Ezek frissiben kerültek elő a raktárból. Mivel az élet a legnagyobb rendező, elébe került több olyan katonaköpeny is, amit 24 évvel azelőtt, a Mondur gyárból rabolt anyagból szabott a román katonatiszteknek...

(Tüzéreink a magyar bakákat lőtték!) Az alábbiakban Pataki György emlékeiből idézek. Apám nagybátya negyvenévesen, utász közkatonaként került ki az olasz frontra. Piave környékén fölfedeztek egy raktárt, amelynek fügekészletét (zsákokban készítették elő a taljánok szállításra a termést) alaposan megdézsmálták az örökké éhes bakák. Elraboltak egy páncélszekrényt is, amelyben üres papírokat találtak... Megdöbbenő élményét viszont számtalan alkalommal elmesélte. Támadás közben hadseregünk megfigyelője egy magaslatról szemmel tartotta az ellenség mozgását, és telefonon jelentette észrevételeit tüzérségünk hatékonyságáról. Eleinte kérte, majd üvöltve követelte a közös, osztrák–magyar tüzérségtől, hogy legalább fél kilométerrel hosszabbítsák meg a lövedékek röppályáját, mivel azokkal folyamatosan a magyar bakákat lövik! Nem és nem! A szerencsétlen megfigyelő nem bírta idegekkel, felrúgott minden parancsot és szabályzatot, otthagya a magaslatot, lóhalálában a parancsnoki pontra rohant, és a tüzérség vezetőinek felelősségre vonását követelte. Kiderült, hogy egy cseh főhadnagy – a beérkező megfigyelői jelentések ellenére! – tudatosan lövette katonáinkat a közös tüzérséggel. A felelősségre vonás nem maradt el, de a történet szinte kikövezi a Trianonhoz vezető egyik utat...

(Vlagyivosztok–Végvár gyalog) Nem olimpiai sportteljesítményről, hanem túlélési gyakorlatról van szó. Három végvári megszökött az orosz hadifogságból, és Ázsia csendes-óceáni partjáról elindult Európa felé... Annyit tudtak, hogy ha nyugatnak veszik az irányt, egykönnyen nem vesztenek utat... Többnyire éjszaka gyalogoltak, a lesóványodott katonák többet nem bírtak el. A transzszibériai menetelés során, egy év után értek a Fekete-tenger északi partjára. Az addigi kitartással ötvözött szerencse megharmadolta a kis csapatot. Éretlen dinnyével és zöld szőlővel teletömtek magukat. Vesztükre. Rettenetes kínok gyötörték őket. A vérhas ellen nem volt orvosság. A jó kiállítású, katonás Németh András oda-vezett, társai ott temették el valahol Odessza környékén. A két vándor tovább folytatja útját. Amikor Torontálvásárhelyre értek, két-három napi járőföldre Végvártól, megpihentek a helyi kocsmában. Munkával fizettek. Disznóvágás volt, s az ebben jártas Pataki Mátyás derekasan besegített a vendéglősnek. Annak (és lányának) úgy megtetszett a világvándor, hogy végleg ott marasztalták. Pataki Mátyás két hónap múlva ért Végvárra rokonsága meglátogatására, még

mielőtt Debeljacsa (azaz Torontálvásárhely) a szerb–horvát stb. királyság része lett volna... A házasságból született gyermekek később Budapestre kerültek, Pataki Mátyás leszármazottai ma is ott élnek. Pataki Lajos egymaga ért a faluba a hihetetlen út végén. Várta a jegyese, Szőke Lídia. A sok megpróbáltatás után szervezete később itthon mondta föl a szolgálatot. Utód nélkül, fiatalon, a legyengült tüdeje vitte el. Özvegye nem ment férjhez, haláláig gyászolta.

(A leghitelesebb: emlékmű a Kossuth parkban) „A világháború áldozatainak emlékére kegyelete jeléül emelte Végvár község lakossága 1922-ben. Baja Mihály, Balogh János, Beinschroth Henrik, Berényi Mihály, Bögre András, Bujdosó István, Bujdosó Pál, Haraszi Emil, Csákó Mihály, Csáki Károly, Csósz József, Domján József, Eszteró Mihály, Ézsias Imre, Farkas Mihály, Fenyvesi Ferencz, Forrai János, Forrai József, Fésűs Dávid, Gaal Péter, Galyas István, Izemendi András, Karakas Ádám, Kató Mihály, Kele Benjámín, sz. Kis János, d. Kovács Mihály, zs. Kiss József, sz. Kiss Mihály, Kiss Nándor, cs. Kiss Sándor, zs. Kiss Zsigmond, ifj. zs. Kiss Zsigmond, b. Kovács Tóth András, cs. Kovács Ferencz, h. Kovács János, gy. Kovács József, cs. Kovács Lajos, cs. Kovács Károly, cs. Kovács András, Mikó Demeter, d. Nagy András, t. Nagy József, d. Nagy Sándor, Németh András, Németh János, Ormos János, sz. Oláh József, Palicsák András, Palicsák Ferencz, Paraizs Benjámín, Paraizs Lajos, Schlekwer Kálmán, Simon Imre, Simon Mihály, Simon Sándor, Sulyok Sándor, Szarvas Lajos, m. Szabó András, k. Szabó Antal, g. Szabó József, v. Szabó József, ifj. v. Szabó József, k. Szabó Károly, r. Szabó Károly, v. Szabó Károly, n. Szabó Mihály, Szentesi József, Szép András, Szilágyi József, Szűcs István, Szűcs Mihály, d. Szűcs Mihály, i. g. Tóth János, Torma István, g. Tóth János, i. Tóth Sándor, k. Tóth Sándor, Haág János, h. Nagy József, Sipos Mátyás, Ungar Mihály, sz. Varga András, sz. Varga Mihály, Vaskor János, Vincze József.”

(*Lineáris történelem – 5. rész*) A falu lakossága állandó harcban állt a mindenkori földesúrral az érvényes szerződések betartásáért. A kincstári birtoknak a magyarságot kiszipolyozó, romlásba döntő Habsburgok (mint magyar királyok...) voltak az első földesurai. Az állandó háborúzás miatt készpénzre volt szükségük, ezért a Temesköz jelentős területeit és településeit dobra verték. Mint saját tulajdont! Így Rittberget is. Lendvai M. *Temes vármegye nemes családjai* című művében azt állítja, hogy 1810-ben Rittberget királyi adományként kapta Meriadec de Rohan Guemeni Lajos Viktor herceg. Ezt az „adományt” mint szószerinti adományt csak azzal a kitételrel fogadjuk el, hogy Rohan herceg az „adomány” értékét jóval meghaladó szolgálatot tett az állandó pénzvadászatra berendezkedett, a magyarság érdekeiből szabályosan gúnyt űző, a Magyarországot gyarmatként kezelő Habsburg-háznak. Rohan hercegtől Vojtkffy István (más dokumentumok szerint Ferencz) vette meg a falut. Ő nem újította meg a kincstárral kötött szerződést, s a nép mindazon viszonylagos előnyöktől, amelyeket az biztosított nekik, elestek. Az uradalom 1834-ben báró Sina György (Széchenyi

István munkatársa és bankára) birtokába ment át, aki a régi szerződést s a lakosoknak benne biztosított jogait megújította. Ebben az időben a község virágzásnak indult. Az örökös a fiú, báró Sina Simon György volt. Ennek halála után lánya, Anasztázia, gróf Wimpffen Viktorné lett az örökös, akitől fia, Wimpffen Siegfried tudhatta magáénak az egykori kincstári birtokot. Ő 1896-ban eladta a Neumann testvéreknek, akik Végvári Neumann néven báróságot nyertek (a rossz nyelvek szerint vásároltak). A Végvári Neumann testvérek 1904-ben felparcellázták a területet, amelyet a község lakói vásároltak meg, új fejezetet nyitva Végvár, az egykori Rittberg történetében.

(*Juhász- és juhparadicsom*) Dr. zs. Kiss Zsolt állatorvos, az immár országosan ismert baromfitenyésztő (számtalan nemzetközi kiállításon öregbítette a falu hírnevét) rendelője tip-top iroda. A juhonkénti 40 lejes (kb. 2500 Ft) támogatás papírjait intézte ottjártamkor. Községi szinten (Végvár, Sebed, Kádár) mintegy 10 ezer anyajuh járja a határt. Határt írtam, nem legelőt... Ebből Végvárra 4000 jut. Sok vagy kevés? Kevés, mivel végváriak kezén csupán 500 van: Tiba Sándor 300, Haág Róbert 200 anyajuhot gondoz. A többi 3500 Nagyszeben környékéről betelepült juhások tulajdonát képezi. Ez a helyzet különben egész Temes megyére jellemző: a nagyszebeniek az itteni lankákon és folyó völgyekben (Temes, Béga, Pogányos és Borza), az enyhe telek jótékony hatása alatt szabályosan elfoglalták a Temesközt. A szebeniek a tsz-időkben a korrupció melegágyát jelentették. A laposokról szinte lehetetlen volt elűzni őket (addig az ottani füvet a végvári gazdák kaszálták le), s egy jellemző történettel érzékeltetem módszereiket. Egy agrármérnökkel megegyeztek, s az a jerszegi (érszegi) erdő előtt egy hajlatban nem fejezte le a napraforgót. A juhász ezen a „legelőn” télidőben szabályosan felhizlalta állatait! Nos, ami az adatokat illeti, Románia 10 milliós anyajuhállományából kevés híján egymillióval Temes megye rendelkezik – a szebenieknek köszönhetően. Magyarországon jelenleg 900 ezer anyajuhot tartanak nyilván. Majdnem annyit, mint Temes megyében... A szebeni csobánok gazdasági ereje manapság felbecsülhetetlen. Mindent megvásárolnak. Házat, földet, tisztviselőt, politikust. Korunkban még egyszer eljátszották a honalapítás korszerűbb műveletét, az anyajuhok méhére alapozva...

(*Beiskolázási adatok*) A 2013–14-es tanév száraz számai. Előkészítőre 3, I. osztályba 8, II. osztályba 6, II. osztályba 6, IV. osztályba 7, V. osztályba 7, VI. osztályba 8, VII. osztályba 11, VIII. osztályba 9 magyar gyermek jár. Tehát Végváron az anyanyelvű oktatás ki van téve a mindenkori hatalom kénye-kedvének: akkor számolják föl, amikor akarják. A törvényes rendelkezések ellenében bármikor színre léphet egy megyei vagy regionális hatalmasság, aki úgy dönt, hogy nincs tovább. Ráadásul kormány szinten is állandóan napirenden van a tanügy ilyenolyan reformálása. A törvények értelmezése körül is állandó a huzavona. A veszélyre egy idézzel szeretném felhívni a figyelmet. A mindenkori romániai alkotmányos gondolkodásról mint a román politikai elit alapvető és jellemző

működési formájáról álljon itt Constantin Radulescu-Motrunak, a jeles román tudósnek néhány mondata: „Nálunk közismert tény, hogy a törvényeket, amelyek szerződéses kötelezettségek, az állampolgári többség képviselői sem tartják be. Azok sem tisztelik, akik a törvényeket alkotják, de azok sem, akiknek szólnak. Az, hogy a törvényeket nem tisztelik, a hiányos állampolgári nevelésnek köszönhető. Ez a helyzet. A törvények be nem tartása nálunk a szubjektív individualizmus közvetlen megnyilvánulása. A román úgy véli, hogy a törvény semmibevétele a nagyság és az erő megnyilvánulása” (C. Radulescu-Motru: *Psihologia populului roman*. Bucuresti, 1937. Magyarul: Deák Ágnes (felelős szerkesztő): *Román eszmetörténet, 1866–1945. Önismeret és modernizáció a román gondolkodásban*. Bp.–Szeged, 1994. Aetas–Századvég kiadás, 121).

(Az óteleki példa) Mondhatnám: Kisiratos, Zsombolya és Ótelek példája. A három településen az a közös, hogy határozott összefogással megmentették a magyar nyelvű oktatást. Miként? Az Arad megyei Kisiratos határ menti település, lakói a Szögedi Nemzet kirajzásából települt egykori katolikus dohány- és paprikakertészek leszármazottai. Polgármesterük, Almási Vince az összefogás kovásza. Zsombolyán, a mintegy 11 ezer lelkes kisvárosban 1200 magyar él. Kaba Gábor polgármestersége idejében sikerült megtenni a döntő lépést. Ótelek a legfrissebb példa. Szabó Csaba édesanyja tanítónő volt a faluban, ő már családi hagyomány révén is átérzi, mit jelenthet az anyanyelvi oktatás hiánya. Ráadásul olyan erős támasza van, mint Heinrich József plébános, aki magyarpécskai szolgálata idejében emléktáblát állított a helyi templom falán a pécskai születésű Klebelsberg Kunónak és Ormos Zsigmondnak. Mind a három település törvényes képviselői, egymástól függetlenül a megfelelő időpontban felkeresték Déva városában Böjte Csaba testvér, a kallódó gyermekek megmentőjét, vázolták a településükön előállt helyzetet, jelezték, hogy önerőből 20–30 kisiskolás befogadását megoldják... Csaba testvér természetesen megtalálta a megoldást a helyzet orvoslására. Nos, Végvár is megtehetné ezt az utat. Rögtön felhorkanhatnak sokan: Csaba testvér a ferences rend képviselőjeként a katolikus egyház érdekeit szolgálja, egy református település gondját-baját nem veheti nyúgként a nyakába! Ez igaz is lehetne, azonban a Csaba testvér által szorgalmazott szélesebb körű erdélyi összefogás szószólójaként legutóbb is a református Bethlen Gábor fejedelem példáját állította a hívei elé mint követendő példát. Ráadásul rendbe hozta a nagyszerű fejedelem marosillyei szülőházát, múzeumot rendezve be az épületben. Csaba testvér nagyvonalúságában és az összefogás iránti elkötelezettségében megbízhatnak a végváriak – s az sem mellékes, hogy huszonnégy év alatt az általa istápolt több mint kétezer gyermek között sok lehetett a reformátusnak megkeresztelt, akiket viszont magyar katolikus környezetben és szellemiségben nevelt! Száz szónak is egy a vége: irány Déva!

(Vándorló bográcsok) Nagy tisztelet övezi a jó bográcsost készítőket. A „kiválasztás” versenyeken történik (a falunap például jó alkalom erre). A Horváth Já-

nos-g. Szabó Mihály-g. Szabó László csapat (sokszor csak az első kettő) már kinőtte a versenyeket, az ő szakértelmükhöz nem fér kétség. Ma már ők a vidék legfelkapottabb bográcsos készítői. Szinte minden nagyobb társasági, közösségi eseményhez őket hívják. Van olyan időszak, amikor minden szombat-vasárnap meg kell jelenniük valahol a tudományukkal. Ezen túlmenően még Temesvárt is „meghódították”. Horváth János árulta el titkaikat, ha vannak egyáltalán: – Kezdjük magával a bográccsal. Van 40, 30 és 20 literes üstünk. Mi csak öntöttvasból készültet használunk. Lassan veszi föl és lassan adja le a hőt. Ez a fagygyúval átitatott juhúsnál nagyon fontos. A tűzrakás technikája és a felhasznált fa milyensége és minősége sem mindegy. A receptet a felhasznált húshoz igazítjuk. Nem mindegy, hogy öreg juh vagy fiatal marha húsa kerül feldolgozásra. Vagy netalán kakas-, illetve kövér disznóhúsból készül a bográcsos. A zsíros és sovány hús eleve más-más elbírálás alá esik. A tapasztalat szabja meg, hogy mennyi paprika, só, hagyma, sárgarépa, csípős paprika stb. kerül az üstbe. No meg az, hogy hány személyt látunk vendégül. A türelem is a recept tartozéka – itt nem lehet kapkodni, ugrabugrálni. Az igazi igényes mestermunka a lakodalmi birkapaprikás: régi szokás a felhizlalt ürü feláldozása erre az alkalomra. Teljesítettünk különleges megrendeléseket is. Van, amikor puliszkát kérnek a bográcsos vagy káposzta mellé. Kakaspörköltöz kanalas galuska dukál. A vegyes pörkölt: disznó babbal. A babot előzőleg félig megfőzzük. Bejártuk már az egész Délvidéket: Röszkétől Pusztamérgesen át, Zsombolyától el egészen Bodófalváig. Volt egy nyarunk, amikor Temesváron egy Bega-parti vendéglőben minden szombaton 120 személyre bográcsoltunk – oda járt a város elitje, hogy utána még az ujját is szopogatta... A szomszédos Niczkyfalván, amikor megünnepelték a Nobel-díjas Herta Müllert, 100 személyre terítettünk, húszan Németországból érkeztek. A Mol-kutak avatására rendszerint minket hívnak meg. Első helyen azonban mindig is Végvár áll. Lakodalom, keresztelő, konfirmációi ebéd, ilyen-olyan találkozó, mi ott vagyunk. Hogy van-e utánpótlás? Van! Az én fiam, Horváth Tibor és Laci fia, g. Szabó Szabolcs is „érzi” a bográcsos készítésének művészetét. Már be is ugrottak helyettesítőként egy-egy alkalommal.

(Traktoristák veszedelme) A mezőgazdaság kollektivizálásával teret nyert a munkálatok gépesítése. Az úgynevezett gép- és traktorállomásnak az volt a szerepe, hogy leföldözze a téesz terméseredményeit – a „szocialista” állam javára, a határban „normáért” izzadó tagok (elméletileg tulajdonosok...) kárára. A téeszt kötelezték a rendkívül munkaigényes zöldségtermelő farm üzemeltetésére. A gond ott kezdődött, hogy a termékeket: paradicsomot, paprikát, hagymát, dinnyét stb. nevetséges, arcpírító áron vették át. A falu határának jelentős részét bitorló állami gazdaság pedig eleve úgy indult, hogy a lehető legmagasabb gépesítési fokra állítja be a termelést. Az állami gazdaság a kézimunkát igénylő műveleteket (kapálás, kukoricatörés stb.) eleinte katonai erővel oldotta meg. A lugosi és karánsebesi kaszárnyákból vezényelték ki a bakákat. Több alkalommal a Regátból (Havasalföld, Munténia, Bukarest környéke) hoztak nagyobb csoport

kézimunkást, akiket legalább duplán fizettek meg, mintha helybéli lett volna – ráadásul még természetben is juttattak nekik legtöbbször kukoricát, de azt vagonszámra. A gép- és traktorállomás, valamint az állami gazdaság alapemberei a traktoristák voltak. A kezdeti romantikus, a sajtó sugallta képet felváltották a valóság olajszytykos hétköznapijai. Az bizonyos, hogy a munkáltatók a traktoristák (gépkezelők) egészségmegőrzésére fittyet hánytak. A legtöbbjük gyomorbeteg lett, aranyér kínozza őket. Állandóan ki voltak téve a munkahelyi baleset veszélyének. Kitalálták, hogy éjszakai műszakban szántsanak a kevésbé szerencsések. A rossz utak, az örökös zötykölődés, a hideg, a fagy, az eső, a szél kikezdte a legellenállóbb szervezetet is. Sok esetben közrejátszott az alkohol, ami ennek az életmódnak természetes velejárója volt. A legtöbb traktoros hatvanéves kora körül elhunyt. Kevesen élvezték a nyugdíjat. A legnagyobb vesztes a Bíró család volt, mivel Bíró Géza, Bíró János és Bíró Lajos is traktoristaként kereste meg családjának a mindennapra valót. A listámon sokan szerepelnek: Kele Balázs, g. Tóth Antal, Ungor András, Andrassy Sándor, Gál József, Farkas János, Temesvári Sándor, Simon István, Gyapjas Pál, Virágh Péter, Petneházi Ferenc, id. Szalai János, Hadnagy Antal – és ki tudja, ki lett még az áldozata ennek az emberpróbáló életmódnak. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a végvári nők ki tudták vonni magukat az alól a korszak szülte kényszer alól, hogy a traktor nyergébe ültessék őket. Pedig milyen szép is lett volna: éjjeli műszakban, szántva dübörög egy női traktoros brigád, s pont éjfélkor jön ellenőrizni a munkafegyelmet az elnök elvtárs!

(Bethlen Gábor születésnapja: a szórvány napja) A Magyar Állandó Értekezlet november 15-ét, Bethlen Gábor születésnapját szórványnappá nyilvánította. Tudomásul kell venni, hogy a szórvány magyar közösségeknek a megmaradása ugyanannyira fontos, mint Székelyföld autonómiája és a Partium (Erdélyi Rézszek) önrendelkezése, így e közösségek támogatása a nemzetpolitika szerves része. Az erdélyi (s nem csak az erdélyi: a felvidéki és a délvidéki, kárpátaljai) magyar pártok felül kell emelkedjenek vélt részérdekeiken. Szórványügyben a kulcsszó az együttműködés, nem a verseny, a pártpolitikát ebben az esetben el kell felejtetni. A szórványt nem szabad problémaként kezelni – inkább a feladatjellegét kell kiemelni. Ami Végvárt és a távlatokat illeti: a tervezett szórványkollégiumok egyikét talán sikerülne megszerezni, amennyiben időben lépnek az illetékesek. Bár Temesvár közelsége kétségessé tenné ezt a törekvést, de a mezőgazdasági profilú kollégiumnak volna esélye a megvalósulásra.

(Szeged, 2013. november 13.: Terendi Viktória fotókiállítás a Végvárról) A sorozat első részében beszámoltam a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének végvári kutatásairól. A hagyományörzés és népismeret szakemberei dr. Barna Gábor professzor vezetésével tavaly ősszel egy hetet dolgoztak a faluban, majd kiscsoportokban vissza-visszatértek az eredmények pontosítására, elmélyítésére, pótlására. Közöttük volt Terendi Viktória is, aki

azt a feladatot kapta professzorától, hogy a falu lakosainak (családjainak) fényképanyagát számítógépen archiválja az egyetem számára. Ezt Viktória társaival kitűnően megoldotta, közben azonban elkezdte a falu mai életének a megörökítését. Ezekből a fotókból válogatta annak a kiállításnak az anyagát, amelyet a néprajzi tanszék Folyosó Galériájában méltatott dr. Barna Gábor, majd Dusha Ödön fotóművész megnyitotta és átadta a közönségnek a műveket. Végvárról huszonötven érkezték az eseményre, s különös ajándékot hoztak magukkal. Özvegy Nádasdi Sándorné zs. Kiss Mária kóstolót küldött a méltán híres végvári túrós lepényből, amelyet száz százalékosan saját nyersanyagból állított elő: saját teheneinek tejfőle és túrója, saját tyúkjainak tojása és saját földjükről aratott, lepénynek való búzaliszt képezte a nagy népszerűségnek örvendő, ezúttal is sikeres túrós lepény alapanyagát. A végváriak véleménye szerint becsülendő a fiatal fotós igyekezete, csak a felvételek válogatásánál határozottabban érvényesíteni kellett volna a végvári szempontokat. A megnyitó hangulatát Garamvölgyi Anett (ének) és Lengyel Zsolt (citera) alföldi népdalai tették otthonossá.

(A mi fotóművésziünk lehet?) Teleki Csaba informatikus tizenhét művészfelvételt állított ki a Zöld Mihály Házban. Három Végvárott készült, a többi Székelyföldön, Máramarosban, a Duna-deltában és Észak-Moldovában. A Temesváron élő fiatalember sajátos világlátása megkapó villantásokban öltött testet – lehet, hogy ő lesz a falu művészi fotókrónikása? Csak néhány lépést kell megtennie ennek eléréséhez...

(V. Szabó József november 5-én örökre abbahagyta a munkát) A bejáró a keresztfia, zs. Kiss Sándor volt. Az örökmozgó Józsi bácsi 86 évesen hagyta el családját. Felesége, Nádasdi Mária édesanyám kisebbik húga – fiuk, Szabó Árpád és lányuk, Csesztanovitsné Szabó Mária mindvégig hűségesen ápolta az ágynak esett szülőket. Józsi bátyám csak az utóbbi egy-két hónapban hagyta el magát érrendszeri betegsége miatt, előtte viszont majd' egy évig felügyeletre szorult. Örökké tevékeny ember volt. Fénykorában a családon kívül sokan hívták disznót vágni, mivel akkurátus, pontos, hagyománytisztelő hentesnek bizonyult. A temetésre megérkezett a Németországban dolgozó unoka, Domokosné v. Szabó Ágota is. A családi kapcsolatok miatt számos közös emlékünk van. Aratáskor süldő legényként kivettek kötelet teríteni. A Haramia dűlőben Csányi András és h. Nagy Jutka volt a másik kaszás és marokverő. Pontosan délben Józsi bátyám a kezembe nyomta a vizes butykost, egy mozdulattal feldobott az ott álldogáló Kókény hátára, s kiadta a jelszót: hozz egy kis friss vizet! Irány az Ungor vagy Pataki tanya! Megszéppentem, mivel ilyen távolságot, szőrén megülve a lovat, öt literes butykossal a kézben még nem tettem meg... A ló viszont úgy ismerte az utat, mint más a tenyerét. Nyugodtan poroszkálva eljutottunk öregapám tanyájáig, ott már „hősként” tetszelegtem bámuló unokatestvéreim előtt, akik megtöltötték helyettem a butykost miközben a ló is ivott, s ugyanazon az úton visszajutottunk a Haramia dűlőbe... Persze, Józsi bátyám jól kiválasztotta

a lovat: nem a virgonc Fecske vagy a toporzékoló Madár hátára dobott föl életem első igazán hasznos lovas túrájára... V. Szabó József eltávoztával Végvár népeségi mutatója a 963–901-es arányt mutatta.

(Kiss Antal, a vidám borbély és hentes letette a szerszámokat) A bejáró p. Szabó András volt. A 75 éves Kiss Tónit (mindenki így ismerte) a rakoncátlan szíve vitte el november 20-án. Apja korán elhunyt, özvegy anyja, Éva néni három fiút nevelt föl tiszteleggel: Lajost, Tónit és Bénit. Lajos évekkal ezelőtt elhunyt, most követte Tóni. Feleségével, született Kiss Zsófiával három fiút adtak a falunak: Antalt, Emilt és Zsoltot. Kiss Tónira jó szívvel emlékszik minden végvári. Vidám, ugratásra és kacagásra kész, jóindulatú és népszerű ember volt. Kiváltotta a borbélyipart, lakásán fogadta a vendégeket. Tóni emellett kitűnő hentesnek és mézsárosnak bizonyult. A hagyományos végvári ízek igazi mestereként szolgált a közösséget – sok-sok család esküszik az általa készített felvágottakra. Már csak egy hozzá fogható hentes maradt a faluban: id. g. Tóth Károly, aki nehezen győzi a meghívásokat. A jól felszerelt borbélyműhelyt állítólag Kiss Zsófia úgy próbálja hasznosítani, hogy özvegyi jogon tovább űzi a tisztas ipart, Tóni mellett ugyanis ő is kitanulta a mesterség fogásait. A 2013-as év végén Végvár magyar lakosságának az aránya 962:900-ra módosult.

(Bizonytalansági tényező) A 2013-as év demográfiai adatainak lezárásakor okvetlenül meg kell említenem, hogy tavasszal született egy kisfiú, akit nem tartottak még keresztvíz alá. Apja-anyja református magyar, mind a ketten Németországban dolgoztak, szép házat vásároltak a falu központjában, de mivel az apa továbbra is Nyugaton dolgozik, állítólag nem tudtak időt szakítani e közösségi és családi esemény megszervezésére. Mivel már induláskor tisztáztam, hogy e sorozat a végvári magyarok múltjával, jelenével és jövőjével foglalkozik, s a későbbi magyarázkodások elkerülése végett a keresztelő megtartása után veszem „nyilvántartásba” a közösség új tagjait, ez esetben sem tehetek kivételt. Ugyanis a keresztelés a szülői és keresztszülői szándék kinyilvánítása: attól a pillanattól tudjuk, hogy milyen kultúrkör hagyományai szerint szándékoznak gyermeküket nevelni és bevezetni a társadalomba. Az évek során úgyszólván annyi csapda, kanyar és emberi aljasság (nem beszélve a saját gyengeségről) leselkedik a már felnőtt ember fiára, hogy életútja könnyen eltérhet a nevelők szándékaitól. Nos, a bizonytalansági tényezőt ezért veszem komolyan...

(Temetői pihenőhely) A református egyház és presbitérium gondozásában levő végvári temető a legelőn túl, a sebedi út bal oldalán helyezkedik el. Az első, még az őslakosok használta terület elnyelte a falu: az a Juhász-malomtól a vasúti töltésig, a Korsós András-, Knöbl Antal-, Lehőcz Ferenc-, Pataki Benjámintól házak helyét foglalhatta el. Mivel a mai temető jó kilométerre van a falutól, megközelítése – főleg az idős emberek számára – nehézkes. Ha pedig kijutottak, s az időjárás rosszra fordul, nem volt hol meghúzni magukat. Ezért döntöttek

egy pihenőhely létesítése mellett. Melynek területe 5×7 méter, zsindegyutánnal van fedve, és padokkal van ellátva. A presbitérium részéről Valkai-Németh György vezette a munkálatokat, s a polgármesteri hivatal a Kiss Nándor-Ciobanu Emil-Szász Sándor csapatot biztosította a munkavégzéshez. Közben Kele Sándor arról gondoskodott, hogy György István, Mátyás Károly és Székely Szilárd traktorai (fuvarosként) elszállítsák a már régen esedékes temetőtakarítás meléktermékeit.

(A Máltai Segélyszolgálat őszi vására) A Temesvári Máltai Segélyszolgálat őszi vásárt szervezett november 19-én és 20-án a végvári Kultúrotthonban. Az érdeklődők ruhanemüket és játékokat vásároltak jutányos áron. A két nap alatt összesen 2655 lej gyűlt össze. Legutóbb áprilisban volt vásár a településen, a mostani még annál is sikeresebbnek bizonyult. Dr. Bárányi Ildikó elnök a sajtón keresztül köszönte meg a helybéli önkénteseknek, illetve az alkalmazottaknak, hogy kitartó munkájukkal részt vállaltak a vásár lebonyolításában. Az őszi vásár jövedelmét a temesvári fiókszervezet költségvetésének kiegészítésére használjuk fel.

(Két elismerés: egy országos, egy megyei) Az országos: Ezüstoffenyő-díj Pasteanné Korka Erikának. A végvári iskola igazgatója az RMDSZ év végi, belső elismerését kapta meg Marosvásárhelyen az év közben kifejtett munkájáért Temes megyéből első nőként. Országosan huszonheten részesültek ebben a díjban. A rendezvény „színfoltja” Markó Béla volt RMDSZ-elnök felszólalása volt, aki kifogásolta a székelyek nagy menetelését azzal a kérdéssel, hogy „így akarunk politizálni?”. Szerencsére Kelemen Hunor, a szervezet mostani elnöke kiegyensúlyozott és minden további vitát elkerülő választ adott a neptunisták mai föl-kent szószólójának... A megyei: Pro Cultura Timisiensis-díjjal tüntették ki december 9-én a végvári születésű, 63 éves dr. M. Kiss András tudományos kutatót, a Bánsági Múzeum természettudományi részlegének vezetőjét, aki a természet titkainak kutatójaként, tudománynépszerűsítőként, íróként, ornitológusként, biológusként és költőként egyaránt jelentőset alkotott.

(Könyvtári helyzet) Hosszú leltározás és selejtezés után – évekig elhanyagolták a könyvtárat! – Gál Zsuzsanna könyvtáros 7000 kötetrel indítja az új időszámítást. Felújított, korszerű környezetben fogadja a betűre éhes olvasókat. A fiatalok kedvence az a négy számítógép, amit a Bill Gates Alapítványtól pályázat útján nyertek. A hozzávaló monitorral, nyomtatóval együtt. A világhálóhoz csatlakozó rendszer üzemeltetését az önkormányzat biztosítja. Naponta 20-25 iskolás korú használja a gépeket – könyvtárosi felügyelet mellett. A felújított kultúrotthonban helyet kapó könyvtárban megtartották az első közösségi rendezvényt is. A Temesvárott megjelenő *Heti Új Szó* (a *Szabad Szó* napilap utóda) „Mindenki Kalendárium” című kiadványát Graur János főszerkesztő és két szerző, Szekernyés János hely- és kultúrtörténész, valamint Jancsó Árpád mér-

nők, a Bánság és a történelmi Temesköz technikátörténésze mutatta be, népes hallgatóság előtt.

(Csáki-Gál Károly megyei szerepe) Végváron tartotta soros ülését a Temes megyei RMDSZ Önkormányzati Tanácsa 2013. november 29-én. A tanácskozáson részt vett Ilyés Gyula, az RMDSZ önkormányzatokért felelős főtítkárhelyettese, valamint Halász Ferenc megyei RMDSZ-elnök és Molnár Zsolt parlamenti képviselő. A tanács ülésén a Temes megyei RMDSZ-es önkormányzati képviselők új vezetőséget is választottak. A háromtagú vezetőség egyik tisztsége hosszabb ideje üres volt, és Kaba Gábor Zsombolya volt polgármestere lemondott elnökségi tisztségéről. Így a Temes megyei RMDSZ-es önkormányzati képviselők döntésének értelmében az elkövetkezőkben Csáki-Gál Károly Végvár polgármestere, Szabó Csaba óteleki polgármester, valamint Kádár György újmosncai alpolgármester vezeti a testületet. A tanács élére Csáki-Gál Károlyt választották a képviselők.

(Kiszámíthatatlan vegyes házasságok) Az alábbiakban ki kell térjek egy adathalmazra, amelynek számai és arányai Végvárra is érvényesek. Az utóbbi felmérések azt mutatják, hogy az erdélyi fiatalok körében kitolódott az első gyermek vállalásának időpontja – ez megegyezik a nyugat-európai tendenciákkal, ugyanakkor 2008-hoz képest nőtt a két gyermeket tervezők aránya, illetve azoké, akik három vagy három gyereknél többet szeretnének. Ez erdélyi sajátosság, a Kárpát-medencében máshol nem tapasztalható a tervezett gyermekszám növekedése. Székelyföldön 4,3 százalék az etnikailag vegyes házasságot kötők aránya, ezen régióon belül, Hargita megyében például a magyarok 96 százaléka magyar-magyar házasságot köt. Dél-Erdélyben az újonnan megkötött házasságok 44,2 százaléka vegyes házasság, míg Bánságban ugyanez az arány 50 százalék feletti. A vegyes házasságokban született gyermekek csak 32,3 százalékát regisztrálják a népszámlálás alkalmával magyarnak. Kiegyensúlyozott arány 50 százalék körül lenne.

(Iskolai jegyzőkönyv) Melyből megtudjuk, hogy a tanítók következetesen harcoltak az anyagi elismerésért és a szakkönyvekkel való ellátásért, közben azonban arra is ügyeltek, hogy tanítványaikat ne használják a szervezeti szabályzatok tiltotta akciókra.

Felvétetett Végváron, 1912. december hó 8-án a végvári ref. elemi iskolai tantestület rendes havi gyűlésén. Jelen vannak Zöld Zoltán igazgató elnökelete alatt: Nagy Sándor, Valkai György és Kádár Sándor tanítók.

...37/1912. szám. Igazgató jelenti, hogy a tantestület határozatait múlt hó 22-én tartott iskolaszéki ülésen előterjesztette, s azokat az iskolaszék éppen a legfontosabb kivételével jóváhagyta. Ugyanis a múlt gyűlésünk 33/1912. szám alatt hozott határozatára vonatkozólag az iskolaszék a tantestület

kérelmét méltányosnak találja, mert belátja, hogy több munkát végeznek az állami tanítóknál, s ezért megszegyenítő a kevesebb fizetés, de tekintettel az egyház nehéz anyagi viszonyaira jelenben a kért lakbérpótlékot s családi pótlékot nem adhatja meg, mihelyt azonban az egyház segélykérévénye kedvezően intéztetik el, azonnal folyósítják a lakbért, a családi pótlékot pedig kérelmezik a presbitériumnál s ez útjain a felsőbb egyházi hatóságtól. Tudomásul vétetik.

38/1912. szám. Igazgató jelenti, hogy a tantestületnek 15/1912. szám alatt a Neveléstani Enciklopédia megvételére vonatkozó határozatát az iskolaszék helybenhagyta, utasítja ezért a pénztárnokot, hogy a jelzett könyv árát küldje el. Tudomásul vétetik.

39/1912. szám. Igazgató jelenti, hogy az iskolaszék csak a Tanítók Lapja megrendelését engedélyezte a beíratási díjak terhére. Indítványozza, hogy a Tanító Nemzeti Iskola és az Új Korszak c. tanügyi lapokra fizessen elő a tantestület a saját pénzéből. Valkai György javasolja, hogy rendeljük meg – mint a múlt évben – a Küzdelmet is. Nagy Sándor indítványozza, hogy ha az iskolaszék ilyen szűkkeblű, hogy csak egy újság megvételét engedélyezte, a tantestület utasítsa vissza a két ingyen lapot: a Néptanítók Lapját és a Tanítók Lapját. Hosszabb vita után a tantestület sajnálattal veszi tudomásul az iskolaszék szűkkeblűségére valló határozatot, s elhatározza, hogy saját költségére megrendeli a Tanító, Új Korszak, Küzdelem és Nemzeti Iskola c. lapokat.

40/1912. szám. Helytelennek találja a tantestület, hogy a temetéshez gyermekeket is vigyenek, amelyet a Népisk. Szerv. És Szolg. Pragm. is eltilt, úgyszintén az utcán való éneklést. A temetési stóla is oly csekély, hogy az miatta elromlott cipők árát sem fedezi. Indítványt terjeszt a presbitérium elé, hogy emelje fel a kántori stólát énekszós halottnál legalább 3 koronára, imás s prédikációs halottnál 5 koronára s búcsúztatóért külön 10 korona s orgonázásért 3 korona díjat állapítson meg.

41/1912. szám. Olvastatott a Magyarországi Tanítók Országos Szövetségének megállapított tarifája a tanítós mellékfoglalkozásokra vonatkozólag. A tantestület a tarifa alkalmazását nem tarja szükségesnek, mivel nálunk körülbelül a tarifa tételeinek megfelelően díjazzák a mellékfoglalkozásokat.

Egyéb tárgy nem lévén, elnök a gyűlést lezárja. Kmft. Kádár Sándor jegyző. Hitelesített Valkai György. Zöld Zoltán igazgató, elnök.

Hitelesített azzal a megjegyzéssel, hogy az iskolaszék elé nem terjesztett a Neveléstani Enciklopédiára vonatkozó határozat, hanem mivel a tantestület tagjai ismerik fentnevezett könyvet, a 38/1912. szám alatt határozták, hogy mint a tanítói könyvtárba okvetlen szükséges művet – megveszik. Kádár Sándor jegyző. Valkai György. Zöld Zoltán igazgató, elnök.

(*Maradjunk humorunknál: mi volt a bő szoknya korcába varrova?*) Tőkés Béla református lelkész szolgálata alatt (1937–1955) felvirágzott a közösségi élet – természetesen csak a korlátolt lehetőségek teljes kihasználására gondolhatunk. A tiszteletes szerette a társaságot – mindent, ami az élet szerves tartozéka volt. Állítólag a szép lányokat, a kedves asszonyokat sem vetette meg. Nem ez volt működésének legfontosabb és legjellemzőbb része, a hívek gyarló emlékezete azonban ezt is számon tartja. Ezért rögzülhetett tévesen az a nézet, hogy „úri huncutság” miatt küldte olyan sűrűn a második világháború alatt és egy ideig utána egyik bizalmasát, zs. Nagy Györgyné Szilágyi Rozáliát olyan üzenetekkel Nagyváradra, amit a családos asszony bő szoknyájának a korcába varrtak be. Az emberek pusmogtak, sejtegettek ezt-azt, s tudomásul vették, hogy Tőkés tiszteletesnek a kapcsolatai nem képeznek közügyet... Nem is képeztek. Csak bizonyos családok számára volt nagyon fontos a szoknyakorcba varrt üzenetek lényege. Azok a családok meg hallgattak, mint a sír. A helyzetet a háború idézte elő. A második nagy világháború alatt sok végvári fiatal menekült el a román hadsereg behívója elől Kis-Magyarországra. Legalább harminc, de talán negyven olyan katonaköteles fiatalról tudunk, akik a magyarhoni rokonoknál, ismerősöknél húzták meg magukat. Volt olyan lelkes legény közülük, aki aztán önkéntesként lett Horthy Miklós katonája. Hencz Imre Csepelről került a Hunyadi-páncélosok közé, aztán sokáig mélyen hallgatott életének erről a szakaszáról, csak a kilencvenes évek elején nyílt meg emlékeinek tárháza. A többiek igyekeztek láthatatlanná válni, ez azonban nem sikerült mindig. Számukra a szükséges iratokat Tőkés Béla Nagyváradon keresztül juttatta át, Nagyváradig pedig zs. Nagy Györgyné Szilágyi Rozália volt a „postás”. Ez mindent megmagyaráz. Azt, hogy a beavatottak inkább elterelték a figyelmet a lényegről (a Tőkés tiszteletes „úri huncutságáról” szóló híreszteléseket inkább fölerősítették, mint cáfolták), az érdekelt családok hírzárlata ugyanis eredményes volt. Az bizonyos, hogy csak Sárpilisén, a szőlőhegyen legalább tizenöt végvári fiatal vészelt át a háborút, közülük ketten nősültek be a faluba. A hódmezővásárhelyi tanyavilág, Körörszeg, a Nyírség, Felső-Tiszavidék, Csepel, a győri vagonygyár és a füleki öntöde (ma Szlovákia...) volt a menedéke a többinek. Számukra az egyházi iratokat és minden szükséges egyebet a Tőkés Béla „kidolgozta” csempészútvonalon juttatták kézhez, s ehhez szükség volt a ma már megmosolyogtató félreértésre okot adó, a bő szoknya korcába varrt küldeményekre...

(*Folytatjuk*)